

Victor Lund Shammas

Etter oss, informasjonsfloden

McKenzie Wark,

Capital is Dead.

Is This Something Worse?

London & New York: Verso 2019.

I

I et intervju fra 1971 klaget den britiske science fiction-forfatteren J. G. Ballard over at han var «sulteforet på informasjon».¹ En av Ballards gode venner, informatikeren og psykologen dr. Christopher Evans, hadde i et tiår sendt Ballard papiravfallet fra arbeidsplassen sin, National Physical Laboratory, per brevpost en gang i uken.² (Hvorvidt dette var helt lovlig, forblir uvisst.) Denne «grå litteraturen», som Ballard kalte den, bestående av halvoffentlig, teknisk dokumentasjon, mente han selv var uvurderlig i sitt virke som forfatter. Men Evans døde av kreft, og pakkene i posten tok slutt. Tjue år senere klaget Ballard igjen sin nød til en reporter fra New York Times: «I can't have enough information coming into my life – I want to read everything. I want to eavesdrop on the shop talk of specialists in any field.»³ Året var 1990, og internett var fortsatt i sin barndom. Allerede på 1970-tallet hadde Ballard fantasert om en fremtid der han, via en skjerm (en slags «nyhetsticker»), kunne bli servert all tenkelig og utenkelig informasjon: fargeblandingene til sesongens seneste bilmodeller, passasjerlistene fra et Boeing-fly som nylig hadde krasjet i Peru, vitenskapelige

¹ Eduardo Paolozzi, «Speculative illustrations: Eduardo Paolozzi in conversation with J. G. Ballard and Frank Whitford», i *Studio International* 182, https://www.jgballard.ca/media/1971_studio_international_magazine.html.

² Luc Sante, «Tales from the dark side», i *New York Times*, 9. september 1990, <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/98/07/12/specials/ballard-pro-file.html>.

³ Ibid.

abstracts, siste nytt fra Hollywood. Alt ville vært nyttig for en som levde av å skape halv-realistiske fantasiuniverser. I realiteten fikk han, mente han selv, bare tilgang til «en hundrededel av det jeg kunne hatt bruk for».⁴

Hvor fjern virker ikke denne lengselen fra vår egen tid, der vi formelig drukner i informasjon? Ballards visjon om en maskin i stand til å trylle frem all verdens kunnskap, er for lengst gått i oppfyllelse. At vi bruker den til å «se på kattebilder og krangle med fremmede», som en sirkulerende *meme* hevder, sier kanskje noe om denne teknologiens janusansikt. Hadde Ballards ønske gått i oppfyllelse, hadde han kanskje aldri rukket å skrive sine nitten romaner, men isteden blitt sittende og *scrolle* i det uendelige. Ballard fremstår i ettertidens lys som en frustrert Twitter-bruker *avant la lettre* – eller kanskje rettere, en informasjonsromantiker som ennå ikke hadde rukket å stifte bekjentskap med internettets fullstendige inkorporasjon i kapitalens varekretsløp.

«Informasjonsknapphet», sier McKenzie Wark i *Capital is Dead*, er for lengst en saga blott (s. 75). Men denne overfloden av informasjon er nettopp ikke så «informativ» som tenkere som Ballard forestilte seg: Den bringer isteden med seg «desinformasjon, støy og informasjonasymmetrier» (ibid.) – ikke først og fremst forstått som konspiratoriske forestillinger om *fake news*, men som en grunnleggende maktasymmetri mellom eierne og bestyrerne av diverse ledende plattformer (Google, Facebook, Apple) på den ene siden, og brukerne deres på den andre. Som Wark påpeker: Hvis produktet er gratis, er det *du* som er varen (s. 1).

Problemet, slik Wark ser det, er at fremveksten av en ny informasjonsladet verdensøkonomi gjør at etablerte marxistiske kategorier ikke lenger fungerer. Vi lever ikke engang i kapitalismen lenger, mener Wark. Isteden har vi nå fått en *vektoriell økonomi*, der informasjon utgjør grunnenheten. Hva er så en «vektor», ifølge Warks begrepsapparat? Begrepet er lånt fra matematikken om en størrelse som besitter både retning og verdi, men Wark innrømmer at det her brukes tilnærmet synonymt med Benjamin Brattons begrep, *the stack*, fra en bok med samme navn fra 2015 (s. 113).⁵ Brattons *stack* er et forsøk på å tenke aggregatet av datakraft på verdensbasis som delt opp i ulike nivåer, fra personlige datamaskiner helt opp til en slags planetær datakraft. På samme måte som jorden har et slags «brutto globalt verdensprodukt», som er aggregatet av all

⁴ Paolozzi, op.cit.

⁵ Benjamin H. Bratton, *The Stack. On Software and Sovereignty*. Cambridge, Mass.: The MIT Press 2015.

økonomisk virksomhet, kan vi tenke oss summen av hele verdens dataenheter som en samlet netto prosesseringskraft.

Ifølge Wark har vektoren to sider: Den kan være ekstensiv, dvs. banen som informasjon følger, og den kan være intensiv, dvs. formen informasjon antar når den lagres eller bearbeides (s. 114). Med andre ord: Informasjon har en verdi og en retning; det er en substans med en bestemt form som er i bevegelse. Meldingen du skriver til en kollega på andre siden av jordkloden, har en intensiv komponent (innholdet i meldingen), men også en ekstensiv bit: Den må også følge en rute langs fiberoptiske undersjøiske kabler, hjulpet frem med ulike protokoller via rutene langs internettets *backbone* eller ryggrad. Selv om det digitale i sin umiddelbare form fremstår som en ren abstraksjon, er det i realiteten rotfestet i en hard underliggende materialitet.

På mange måter er dette en helt uproblematisk gjengivelse av noen grunnleggende informasjonsteknologiske innsikter. Og boken som helhet er verdt å lese fordi den er et forsøk på å tenke gjennom implikasjonene av nye teknologier for kritisk teori, marxisme og politisk økonomi. Som andre har vært inne på, kan det tenkes at vi er på vei inn i en «rentierkapitalisme» som kretser omkring «grunnrentene» som tilfaller dem som kontrollerer informasjon, finansaktiva, eiendom, naturressurser eller lignende.⁶ Wark skriver også lett og ledig. Dette er ikke snirklete lesesirkelstoff, men frisk og leken prosa. Boken bygger på en enorm lesning og den 25-sider lange referanselisten bakerst kunne vært en god pensumliste for å orientere seg i skjæringspunktet mellom teknologi, kapitalisme og kritisk teori.

Utfordringen ligger likevel i hva Wark gjør med vektorbegrepet i sin videre politisk-økonomisk analyse. Det er nemlig et ganske svimlende argument Wark lanserer: at vi med fremveksten av det vektorielle, eller informasjonsmettede, har å gjøre med en helt ny produksjonsmåte («mode of production»), hinsides kapitalismen.

II

Er så dette den rette måten å beskue vår samtid? Som et illustrerende eksempel viser Wark til Walmarts omfattende datasentre, der forbrukeratferd og logistikkdata sorteres og analyseres. Walmart «utvinner informasjon fra kundene»,

⁶ Javier Moreno Zacarés, «Euphoria of the rentier?», i *New Left Review* 129, mai–juni 2021.

skriver Wark. Det er en «stadig vanligere ‘forretningsmodell’ og en som ikke er så godt beskrevet av klassiske modeller innen kapitalismen» (s. 9).

Wark undervurderer likevel hvor klassisk kapitalistiske disse selskapene fortsatt er: De prøver å selge mest mulig, til best mulig pris, for å skape et størst mulig overskudd til sine eiere. Måten de oppnår dette på, har også vært i tråd med etablerte kapitalistiske prinsipper, med trekk som minner om dem Lenin skildrer fra europeisk kull- og stålindustri på 1800-tallet: Kapre markedsandeler, kjøpe opp konkurrenter, etablere monopolistisk makt (som Facebook, med rundt 75 prosent av markedet for sosiale medier på verdensbasis) – eller, der det ikke går, forsøke å få til en våpenstillstand mellom to-tre dominante, oligopolistiske aktører (Google/Android og Apple på mobilplattformmarkedet, for eksempel, eller Lenovo, HP og Dell på PC-markedet).

Den «nye økonomien» er simpelthen ikke så ny. Den er faktisk temmelig konvensjonelt kapitalistisk, med hele sitt kobbelt av generalforsamlinger og investormøter, utålmodige aksjonærer og overbetalte administrerende direktører, utplyndring av naturressurser og utbytting av arbeidskraft – om det så måtte være av programmerere i Palo Alto eller fabrikkarbeidere i Pyeongtaek. Informasjon spiller en stor rolle, men dens særegenhet består i det at den både er en råvare (lik kull til dampkraften som ble brukt i Manchesters bomullsvarefabrikker) og et produkt (atferd blir prosessert, pakket og solgt videre), både *le cru et le cuit*, det rå og det kokte. Men hva så? Selv om kildekode fra en bestemt synsvinkel kan virke viktigere enn kull, betyr det ikke at vi har forlatt kapitalismen. Snarere tvert imot: Warks analyse speiler på mange måter informasjonskapitalistenes egen verdensforståelse – at de selv utgjør de viktigste aktørene på jorden, universets *disruptors*. På mange måter er dette Silicon Valleys egen ideologiske selvforståelse, pakket inn som nymarxisme.

Wark skriver skråsikkert at «kapitalistklassen har blitt erstattet av *vektoralistklassen*: Kapitalen er død, Vektoren lever. En kapitalistklasse eier produksjonsmidlene, midler til å organisere arbeidet [*labor*]. En vektoralistklasse eier midlene til å organisere produksjonsmidlene.» (s. 114). Slike kraftfulle ytringer gjør at man kan begynne å tvile på om Wark faktisk mener disse tingene – eller om det ytres i store bokstaver for å bli hørt gjennom all vektoralstøyen. Er det virkelig sant at kapitalistklassen som helhet har blitt knust av de som kontrollerer informasjonsproduksjon og -infrastruktur? Og kan man virkelig trekke et klart skille mellom kapitalister og «vektoralister»?

Gjentatte ganger innledes vektoralismetesen med et «Hva hvis?» («Hva hvis dette ikke lenger er kapitalismen?», «Hva hvis dette er noe verre?» osv.). Denne retoriske formen innleder Warks subjunktive resonnementer, men blir samtidig undergravet av noen nokså forbausende innrømmelser: «Of course, there's plenty of evidence for this still being capitalism or mostly capitalism.» (s. 81). Det blir vanskelig å rettferdiggjøre den kontante tittelen *Capital is Dead*.

For Wark er overgangen til informasjonsalderen slutten på kapitalismen: «Det synes ikke lenger nødvendig å direkte eie produksjonsmidlene. En forbausende stor andel av valueringen av ledende selskaper i vår tid består ikke bare av håndfaste eiendeler, men snarere av informasjon. Et selskap er sine merkevarer, sine patenter, sine varemerker, sitt renommé, sin logistikk og kanskje fremfor alt sine særegne måter å evaluere informasjon på.» (s. 79).

Men det angivelige immaterielle («intangible») har jo samtidig en dyp materialitet, i form av maskiner, hardware, serverparker, fysisk infrastruktur. Alt dette svever ikke i en sky, for «skyen» er avhengig av et fysisk substrat. Forestillingen om en rent vektoriell økonomi er en fiksjon. Langt viktigere: Wark ser ikke at det nettopp *er* informasjon som for dette knippet selskaper utgjør produksjonsmidlene. Det er ikke noe problem for en marxistisk analyse å akseptere at innen kapitalismen har noen selskaper erstattet maskiner og materiell med «vektorer», som for eksempel patenter, proprietær kode, operativsystemer og prosessorer. Det fratar dem ikke status som produksjonsmidler.

Det pussige er som nevnt at Wark etter hvert erkjenner mye av dette selv. I en detaljert analyse av Amazons taleassisterte Echo-høytalere og storselskaps tilhørende lagerbygg som distribuerer varer bestilt via disse talekommandoene, innrømmer Wark at mye av det man observerer her er den samme gamle kapitalismen som ble analysert av Marx: «Certainly, a lot of what just happened here could be called capitalism. Labor was corralled into factories and made to work long hours to make stuff.» (s. 11).

Samtidig kan ikke Wark dy seg for å trekke linjene ut av det gamle og inn i det angivelig helt nye:

But maybe there is something else here as well. Not just the exploitation of labor [...] but also the extraction of what you call surplus information, out of individual workers and consumers, in order to build predictive models which further subordinate all activity to the same information political economy. (s. 11)

Men er dette noe vesentlig nytt? En stor del av kapitalistens oppgave – dvs. av oppgaven til kapitalistens delegerte stedfortreder, bedriftslederen – har alltid vært å innhøste informasjon for å sørge for at salget av varer og tjenester kan rulle og gå. Tenk bare på jernbanebaronene i USA på 1800-tallet som måtte koordinere et uhyre komplisert nettverk av rutetabeller og godstrafikk, for å oppnå, ikke bare maksimal profitt, men maksimal utnyttelse av ledig kapasitet. Harvard-bedriftshistorikeren Alfred Chandler viste på 1970-tallet med sin bok *The Visible Hand*, at belegg eller kapasitet («throughput») – som i bunn er et koordineringsproblem det krever store mengder data og analytisk kraft å løse – er en av de sentrale utfordringene masseproduksjonen måtte løse allerede på 1800-tallet. Et stillestående samleband tillater ingen merverdiproduksjon. Bedrifter som ikke klarer å håndtere produksjonsprosessens krav til stadig gjennomstrømming, blir raskt utkonkurrert av dem med bedre grep om logistikken.

Den første formelle markedsundersøkelsen ble gjennomført allerede på 1920-tallet av reklamemannen Daniel Starch, men også dette underslår jo at selv 1800-tallskapitalisten var avhengig av adekvat informasjon for å fatte sine beslutninger. (Dette er grunnen til at Noam Chomsky har sagt at han ofte foretrekker næringslivspressen fremfor mer liberale aviser, som ofte er myntet på de intellektuelle klasser: Kapitalisten er avhengig av presis informasjon, og tåler dermed dårligere å bli servert mer åpenbart ideologisk fargelagt stoff.)⁷ «Alle» vet hva Dow Jones-indeksen er, mindre kjent er det kanskje at Charles Dow og Edward Jones driftet en nyhetstjeneste rettet mot Wall Street-bankierer på begynnelsen av 1880-tallet. De var selverklærte «financial news agents», med en daglig tosidet, *Customer's Afternoon Letter* – en blanding av sladder og finansielle data – som var forgjengeren til *Wall Street Journal*, grunnlagt i 1889. Kapitalismen modnet: Altså trengte den mer og bedre informasjon.

Wark gir selv det sterkeste motargumentet mot sin egen tese med erkjennelsen av at «her kunne en argumentere for at informasjon alltid var sentral for kapitalismen og at dette bare er kapitalisme» (s. 46). Merkelig nok innrømmer Wark at «i en viss grad kan det være tilfellet» (s. 46). Av og til kan en forfatter gå for langt i å gi visse innrømmelser. Jeg kan vanskelig se hvordan man kan akseptere dette motargumentet og samtidig opprettholde bokens sentrale påstand om at informasjon grunnleggende sett haler og drar oss ut av kapitalismen. Warks (svake) replikk til sin egen retoriske selvutfordring er at informa-

⁷ Matt Kennard, «BB interviews...Noam Chomsky», *Financial Times*, 16. februar 2013, <https://www.ft.com/content/bcdefd38-3beb-3506-b24c-82285ac87f6c>.

sjon først relativt sent erkjennes som en selvstendig størrelse. Det er i ettertidens lys – når det har blitt umulig å ta feil av informasjonens selvstendige betydning – at man retroaktivt oppdager at kapitalismen alltid har måttet håndtere informasjon, enten som råvare eller sluttprodukt.⁸

Informasjon har alltid vært en vesentlig del av kapitalistiske virksomheter. At det nå foregår i mer strømlinjeformede opplegg – med stadig større datamengder og stadig økt prosessorkraft – er lite overraskende. Kapitalismen tenderer til å organisere alle forhold som kan påvirke akkumulasjonsprosessen. Den tåler vilkårlighet dårlig og vil minimere eksentrisitet, homogenisere mangfold, systematisere kaos. Informasjon er et av dets fremste virkemidler til å oppnå dette, og dette mulighetsrommet er blitt kraftig utvidet. Dette har ikke svekket kapitalismen som politisk-økonomisk system. Snarere tvert imot. Kapitalismen er kommet styrket ut av denne bevegelsen.

Wark skriver om «Brooklyn-effekten», altså vektleggingen av småskalaproducenter og -bedrifter i nyere tid, som på 2000-tallet spredte seg utover hele den vestlige verden fra nabolag som Williamsburg i Brooklyn, med sin voksende aura av autenticitet. Men også her ser Wark vektorene i sving: «En slik lokalisme er avhengig av en informasjonsinfrastruktur eller vektoralstack som er eid og kontrollert av vektoralistklassen: Google, Amazon, Paypal og så videre mottar alle sin del [*all get their cut*].» (s. 95). Her ser vi begrensningene i det å stadig skulle bemerke det (overfladisk) nye. Det at en bartesalong i Brooklyn bruker Apple Pay eller markedsfører seg selv via Google Maps, er ikke noe *vesentlig* nytt sammenliknet med å akseptere American Express-kort eller sørge for at butikken ens står oppført i Gule Sider. Det Wark kaller vektorer, kan vi like gjerne kalle tjenesteyting – nødvendige supplementer til en kjernevirksomhet som fortsatt i stor grad handler om å selge konkrete varer eller tjenester.

Kanskje det reelle problemet med vår tids politiske økonomi ikke er «vektorenes» sentrale posisjon som sådan, men det faktum at noen få gigantiske selskaper har fått lov til å oppnå en tilnærmet monopolistisk posisjon. Noen få kapitalister sitter med fingeren på pulsen til hele verdens befolkning: De kan dermed både ta pulsen – eller kutte over den underliggende åren. Antitrust-lovgivningen som ble rettet mot Microsoft på 90-tallet, har i stor grad sluttet å virke. Det store problemet med Google og Facebook er ikke at de behandler «informasjon» som en metafysisk distinkt substans, men at staten har tillatt dem

⁸ Alfred D. Chandler Jr. *The Visible Hand. The Managerial Revolution in American Business*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1977.

å vokse seg så store. Allerede Lenin påpekte kapitalismens iboende tendens til monopoldannelse, som staten kun med møye klarer å motvirke. Kontra Wark kan man heller si at ryktet om kapitalens død er sterkt overdrevet. Kapitalen er ikke død: Den er monopolistisk.

III

En annen svakhet ved vektoralismetesen – at informasjon nå er bestemmende for en ny produksjonsmåte som (dermed) ikke lenger kan kalles kapitalistisk – er at den taper av syne hele det enorme nettverket av helt tradisjonelle produksjonsprosesser som fortsatt vedvarer i den samme gamle arbeid-og-kapital-kombinasjonen. Detaljvarehandel genererte 215 milliarder dollar i profit i USA i 2020 – mot 130 milliarder dollar i informasjonsteknologiske bedrifter.⁹ Likevel er det neppe noen som foreslår at vi lever i *detaljvarehandelens æra*. Wark vil nok innvende at vektorene gjennomsyrrer detaljvarehandelen: Amazon sitter på masse informasjon om forbruksmønstre og bruker dette til å oppnå store konkurransemessige fortrinn. Men betyr det virkelig at Bezos ikke lenger er en kapitalist?

Samtidig er rundt en fjerdedel av verdens nest største økonomi, Kina, viet industriproduksjon. Vektorene er naturlig nok et vesentlig element i denne industrien: De bestemmer *hva* man skal produsere og *hvordan*. Men nettopp dette er samtidig en svakhet ved Warks argument: Informasjon er overalt – men hva så? Det har den, som nevnt, alltid vært, fra den industrielle revolusjonens morgen, som en integrert del av kapitalismen. Amerikansk industri fikk sin begynnelse med Francis Cabot Lowell, den første amerikanske industrispionen, som kopierte noe av maskineriet han med selvsyn hadde observert i Manchester.¹⁰ Kapitalen har alltid måtte forholde seg til informasjon som en grunnstørrelse i utvekslingen mellom kapital og arbeidskraft.

Wark er helt eksplisitt på at «vektoralisme» utgjør en ny produksjonsmåte, det foreløpig siste stadiet i en rekke produksjonsmåter – fra det «antikke, føydale, despotiske, kapitalistiske og vektorale [*vectoralist*]» (s. 37). Men vektor-

⁹ Statista, «Corporate profits in the United States in 2020, by industry (in billion U.S. dollars)», <https://www.statista.com/statistics/222122/us-corporate-profits-by-industry/>.

¹⁰ Charles R. Morris, «We were pirates, too», i *Foreign Policy*, 6. desember 2012, <https://foreignpolicy.com/2012/12/06/we-were-pirates-too/>.

ielt arbeid utgjør ikke annet enn en ørliten fraksjon av det moderne økonomiske systemet. I rent absolutte termer har det aldri eksistert flere industriproletarer enn i dag, som Kjartan Fløgstad påpekte for noen år tilbake: «Det er bare at de ikke er her.»¹¹ Mon tro om vektoralismen ikke egentlig er et uttrykk for det professorale blikket, som alltid har vært grunnleggende habermasiansk, kommunikativt orientert. For dem som livnærer seg av tegn, fremstår universet som grunnleggende informasjonsorientert.

Vektorene utgjør ikke en egen produksjonsmåte, men ligner mer på fremveksten av nye produktivkrefter ved siden av de gamle. Man ser seg blind på en viktig ny økonomisk sektor, men begår feilslutningen at denne sektoren har innledet et helt nytt «system», en helt ny ordning. Men er det ikke slående hvor *lite* som har endret seg, politisk-økonomisk sett, fra bomullsfabrikkene i Manchester på 1800-tallet til «kodefabrikkene» i Palo Alto på 2000-tallet? Det virkelig fascinerende er å se hvordan kapitalismen har klart å innlemme nye teknologier i den samme grunnleggende lønnsarbeiderrelasjonen. Kontoristen og koderen gjør ikke noe vesentlig forskjellig fra gruvearbeideren og sykepleieren. Menneskelig energi blir i begge tilfeller tøylet av en overordnet makt, og det blir skapt en verdi som ikke blir fullgodt belønnet, selv om utbyttingsgraden kan være ulik.

I den såkalte nye økonomien er både råvaren og det endelige sluttproduktet en eller annen form for *informasjon*: et vedtak, en sang, en datakode, en Instagram-post. Det er dette som får Wark til å tenke at vi har havnet i et helt nytt politisk-økonomisk landskap. «Informasjon viser seg virkelig å ha underlige ontologiske egenskaper. [...] Informasjon ønsker å være fri, men er overalt i lenker. Det er ikke lenger knapphet på informasjon, det kan repliseres i det uendelige, er billig å lagre, billig å overføre, men samtidig er hele premisset bak en vare dens knapphet.» (s. 42).

Selv om informasjon i prinsippet er uendelig kopierbart, har jo kapitalismen nettopp klart å gjenintrodusere en fiktiv knapphet via mekanismer som patenter eller antipirativt virksomhet. Som råvare betraktet er dessuten informasjon ikke så fryktelig ulik helt tradisjonelle innsatsfaktorer som kull. Det koster å hente kull opp av bakken, og det koster å hente informasjon opp fra hodene til folk eller ut av sensorer i verden. Wark undervurderer også kostnadene knyttet til lagring, bearbeiding og overføring av informasjon: Selv noe så trivielt som musikk-

¹¹ Nils-Øivind Haagenen, «Hvem er redd arbeiderdikteren?», i *Klassekampen*, 6. desember 2007, 17.

strømming medfører utslipp på mellom 200 og 350 millioner kilo CO₂.¹² Wark vet godt at informasjon ikke kan eksistere uten et materielt grunnlag, men spørsmålet er om Warks *analyser* vet det. Det virkelig påfallende med kapitalismen er at et politisk-økonomisk maskineri har klart å fortrenge informasjonens mer uregjerlige metafysiske egenskaper (som at informasjonsbiter kan kopieres i det uendelige) og innlemme dem i et varekretsløp.

IV

Siden Wark er skeptisk til kapitalismebegrepet, følger det logisk nok en viss skepsis til begrepet «*capitalocene*» (s. 126) – altså forestillingen om at det er kapitalen, ikke menneskeheten i uddifferensiert form, som står bak mange av de omfattende nærmest geologiske endringene på jorden de siste årtier. (Suffikset -cen viser til at denne samme kapitalen nå er ansvarlig for en ny geologisk epoke, etter modell fra epoker som pleistocen og holocen.) Begrepet er bevisst konstruert som motsatsen til den stadig hyppigere brukte termen *antropocen*, som kritikere anklager for å skyve ansvaret over på «menneskeheten» som sådan, heller enn på et bestemt økonomisk system som ikke aner noen naturlige grenser for sitt iboende vekstimperativ. Warks aversjon mot *capitalocen* er et godt eksempel på noen av feilslutningene som ligger til grunn for bokens argument. «*Kapitalocen*» er nemlig ikke ment som en påstand om at kapitalen er evigvarende eller uforanderlig, slik Wark påstår («å gjøre den evige kapitalismen om til selv en geologisk epoke», s. 126), like lite som «mesozoikum» er en påstand om at dinosaurene ville leve evig. Det er snarere en nøktern analytisk påstand om at den viktigste omstrukturierende kraften på planetarisk nivå er kapitalens verdiekstraktive virksomhet – og ikke *anthropos* i sin allmennhet. Begrepet er ikke fremoverskuende, men historisk og samtidstdiagnostiserende: Hva har blitt gjort med planeten vår, og hva gjøres fortsatt med planeten vår i dag?

Som så mange bøker for tiden er også denne lappet sammen av tidligere tekster. Digresjoner om Sartre, Andrej Platonovs roman *Chevangur* og Angela Davis' analyser av bluesmusikk på 1920-tallet kunne med fordel vært vekslet inn i mer ordinær dokumentasjon for bokens sentrale tese. Men så er dette en

¹² Jon Blistein, «Is streaming music dangerous to the environment? One researcher is sounding the alarm», i *Rolling Stone*, 23. mai 2019, <https://www.rollingstone.com/music/music-features/environmental-impact-streaming-music-835220/>.

polemikk og en stilart som dyrkes av forfatteren. Wark mener at en revolusjonær politisk filosofi ikke bør størkne fast i gamle former. (Wark er dessuten glad i et – muligens apokryft – Oscar Wilde-sitat om at «enhver kunstner har sine begrensninger, og disse begrensningene kalles [en] *stil*».)¹³ Kanskje er det feil å forlange at et verk skal være i tråd med noe annet enn sitt eget begrep. Det er likevel som om de fragmentariske vektorene har innhentet selve bokens form.

Wark er, for å si det rett ut, ikke noen spesielt god systembygger – og dessverre er boken et forsøk på å bygge et system. Wark har likevel et skarpt øye for ulike treffende sider ved «vektoralkultur» (s. 98), og der Wark er virkelig god, er i avgrensede analytiske betraktninger om de mer iøynefallende aspektene ved vår tids politisk-økonomiske kultur, som når fremveksten av «CEO-‘klassen’» – en superrik elite av næringslivsledere – blir lest som «informasjonens kjendiser»: mennesker som mottar sine «superlønnninger» dels fordi de klarer å tiltrekke seg oppmerksomhet, en stadig mer dyrebar ressurs.

Det er også godt observert at mange i den oppvoksende generasjonen går inn i et arbeidsmarked med et ønske om noe så paradoksalt som et ikke-arbeidende arbeid, et kreativt *Beruf*: «De har lyst til å bli hackere, ikke arbeidere.» (s. 96) Wark ser også med skråblikk på den nye overklassens kulturelle form: De ser ikke «borgerlige» ut lenger, de kler seg bare i dress når de skal opptre foran Kongressen mens de resten av tiden «går kledd i diskret dyre t-skjorter» (s. 50) – eller rådyre kashmircaps, ifølge Wall Street Journal.¹⁴

Samtidig ser Wark kostnadene ved det å skulle være en del av det vi kanskje kan kalle laptop-proletariatet. «It can take a lot of pharmaceutical management—legal and illegal—to produce the public face of today.» (s. 98–99). Denne goffmanske ideen om *public face* er nyttig – altså at det finnes visse spesifikke «vektoralkulturelle» forventninger om produktivitet og kreativitet – og at det å møte disse forventningene i dagens samfunn ofte innebærer en kraftig (psykofarmakologisk) selvregulering, slik Franco «Bifo» Berardi påpekte for et tiår siden.¹⁵ Dette har også en viss aktualitet for Norges del: Bare på et halvår i 2019 ble det solgt 4,8 millioner reseptfrie pakker Paracet, en omfattende analge-

¹³ Victor Lund Shammas og Tomas Bjerke Hølen. «Livet etter det 21. århundret: En samtale med McKenzie Wark», i *Agora* nr. 4, 2018 – 1, 2019, 206.

¹⁴ Jacob Gallagher, «How ‘Succession’ stoked a frenzy for status baseball caps», i *Wall Street Journal*, 15. desember 2021, <https://www.wsj.com/articles/succession-morning-show-luxury-baseball-caps-11639583315>.

¹⁵ Franco «Bifo» Berardi, *The Soul at Work. From Alienation to Autonomy*. Los Angeles: Semiotext(e) 2009.

tisk selvmanipulering.¹⁶ Rundt 6,5 prosent av befolkningen går på antidepressiva.¹⁷ Det koster å være et senmoderne subjekt som stadig forventes å være kreativt, dynamisk, nyskapende. Samtidig er dette muligens en fortelling om en mer avgrenset klassespesifikk subjektivitet.¹⁸

Wark er i det hele tatt en interessant klasseanalytiker. Et eksempel: Wark gir et solidt forsvar for Marx' klasse teori. I første bind av *Kapitalen* opererer Marx hovedsakelig med to klasser, proletariat og borgerskap. Men, skriver Wark, det er fordi *Kapitalen* tar utgangspunkt i en «idealtypisk politisk økonomi» (s. 47). Tar man for seg andre deler av Marx' forfatterskap – som journalistikken – oppdager man umiddelbart et langt større klassemangfold. Poenget er hele tiden å underkaste klasseskjematikken de konkrete problemstillingene man tar for seg. «His writing on France isn't just a grand confrontation between proletariat and bourgeoisie; the scene looms large with farmers, landlords, and peasants.» (ibid.). Når målet er å belyse den kompliserte dynamikken i det politiske feltet, må klasseanalysen gjøres mer finkornet. Men når målet heller er å borre ned i grunnfjellet av kapitalens bevegelser, kan man kutte bort unødig kompleksitet og konsentrere seg om den mest sentrale klassemotsetningen. Forestillingen om at Marx ikke hadde en tilstrekkelig sofistikert klasseanalyse, bygger på en misforståelse av hva Marx prøvde å få til med klassebegrepet. Her er Wark et nyttig løsemiddel mot senere tiders sosiologiske appropriasjoner av Marx.

For å ta ett ytterligere eksempel på Warks klasseanalytiske teft: Vi er ikke *individer*, mener Wark, slik liberalismen gjerne vil ha det til, men *divider*: Klasseposisjonene kan være mangfoldige selv innad i ett og samme menneske. De indre motsetningene mange kjenner på i løpet av hverdagen sin, skriver Wark, er kanskje ikke så uforklarlige: De har sitt opphav i det at ett individ kan inneha flere klasseposisjoner samtidig. «Individet» er i realiteten et spaltet, mangfoldig «divid». Man er lønnsarbeider fra kl. 9 til kl. 17, men er samtidig rentenist i den grad ens pensjon er knyttet til Folketrygdfondets utsikter, grunneier i den grad ens økonomi er knyttet opp til boligmarkedets bevegelser og en slags hybrid

¹⁶ NTB, «Salget av nesep spray øker», 10. september 2019, <https://sykepleien.no/2019/09/salget-av-nesespray-okar>.

¹⁷ Folkehelseinstituttet, *Legemiddelforbruket i Norge 2016–2020*, <https://www.fhi.no/contentassets/3ffd57f65fd6424db70dd209748a13c3/legemiddelforbruket-i-norge-20162020.pdf>.

¹⁸ En SSB-undersøkelse fra 2017 viser at «de ivrigste brukerne av reseptfrie smertestilende piller har høy utdanning» (Statistisk sentralbyrå, «Høyt utdannede behandler smerter selv», 21. juni 2017, <https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/hoyt-utdannede-behandler-smerter-selv>.)

forbruker/oppdragsgiver når man bestiller et Foodora-bud. «Jeg»-et er denne illusjonen om en klassemessig forening, men selvet er i realiteten flere klassemessige «divider», samlet i ett og samme biologiske legeme og juridiske subjekt. For å trekke linjene tilbake til mer hjemlige forhold: Kanskje er også dette noe av forklaringen bak en viss spaltethet i den norske nasjonalkarakteren. Det norske folk er i globale, relative termer en rentierklasse, med sitt Oljefond på 11 500 milliarder kroner og 1,5 prosent av verdens børsnoterte aksjer, men for folk flest oppleves likevel arbeidslivets hverdager som tøffe, med alt fra tidsklemme til store boliglån og stigende priser. Norge er en nasjon bestående av noe så paradoksalt som «rentierproletærer». Vi har ennå ikke en teori om hvordan denne indre motsetningen utarter seg i en nasjons politiske uttrykk.

Wark kommer stadig tilbake til et språklig poeng: At man ved en begrepsdannelse bør motsette seg fristelsen om å bare tilføye en «*modifier*», som i *postfordisme* og *nyliberalisme* (s. 51). «Some like to talk as if one could just add an adjective or two to capitalism and describe all this, but we have already rejected that option as uninteresting poetry.» (s. 79). Selv ser jeg ikke det helt store problemet med dette. Målet er ikke poesi, men kritikk av alle bestående relasjoner. Warks språklige tilbøyeligheter minner om visse skriveleerers aversjon mot adjektiver, som står i en bestemt (amerikansk) litterær tradisjon etter Mark Twain. Twain skal ha uttalt at «når du fanger et adjektiv, drep det». Men tar man attributtene fra språket, tar man dybden fra det med det samme. Postfordisme og nyliberalisme er fortsatt produktive begreper.

*

Noe av Warks underliggende metode bunner i en aversjon mot essenser. Problemet med begreper som kapitalisme og «Kapital» (som ofte skrives med stor, ironiserende forbokstav i denne boken), er at de fremstiller dagens politiske økonomi som essensiell, statisk, evigvarende, mener Wark. I sin lesning av Raoul Pecks film, *The Young Karl Marx* (2017), bemerker Wark at problemet med førmarxistiske sosialister som Proudhon er at de funderer sine argumenter i «evige og mer eller mindre kristne rettferdighetsappeller. De er ikke av sin tid.» (s. 166). Men er ikke dette bare å løpe etter det overfladiske nye, i motsetning til en angivelig fiksering på «gammel-het», utrangerte begreper, normer og teorier? Man kan se seg blind på det nye. Bourdieu skriver et sted at det enkleste i verden er å stadig insistere på «*la rupture*» – bruddet. Bourdieu levde gjennom

en intellektuellhistorisk epoke der teoretikere stadig lanserte analyser av det nye, store bruddet. Men Bourdieus poeng er at kontinuitet er det vanligste i denne verden. Reelle historiske brudd er svært sjeldne. Man er ikke politisk konservativ bare fordi man erkjenner historiens tyngde.

For kapitalen er ikke en «evig» størrelse (s. 124), en uforanderlig essens, slik Wark påstår at mange kapitalismekritikere mener. Kapitalkreftene er likevel mektige og varige. De har etablert seg i historien. Bare på ett kvartal i 2021 approprierte amerikanske selskaper mer enn 2400 milliarder dollar i profit, godt hjulpet av Trumps kutt i bedriftsskatten fra 35 prosent til 21 prosent.¹⁹ Man kan ikke «ville» seg bort fra kapitalismen: Dette er jo den ultimate idealisme, som Wark ellers kritiserer venstresiden for å legge til grunn for sine analyser om hvorfor nyliberalismen oppstod på 1980-tallet.

Stilt overfor ny teknologi, er det alltid fristende å spørre: Er den av det gode eller det dårlige slaget? Wark påpeker at Marx selv klarte å heve seg over slike innledende trivialiteter. I *Grundrisse*, sier Wark, nærmer Marx seg det mer moderne, nærmest deleuzianske blikket på det teknologiske (s. 62): Hva er teknologiens muligheter («*affordances*»)? Hva slags handlings- og mulighetsrom åpner denne teknologien opp for?

Dermed kan man – mot Warks tese – si at det ikke er informasjon som betinger kapitalen i dagens verden, men kapitalen som betinger informasjon. Kapitalen har bøyd den nye informasjonsteknologien om til sine egne formål og støpt vektorene i sitt eget bilde. Det gjør det samtidig vanskeligere å komme seg ut fra kapitalens grep om virkeligheten. Vi har ikke forlatt kapitalismen, men sunket enda dypere ned i den.

¹⁹ Justin Fox, «Covid can't stop corporate profits from climbing to record highs», *Bloomberg.com*, 6. desember 2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-12-06/stock-market-u-s-corporations-hit-record-profits-in-2021-q3-despite-covid>.